

Artikkelikokoelma 1860-luvun nälänhädästä

Tuomas Jussila ja Lari Rantanen (toim.):
Nälkävuodet 1867–1868. SKS 2018. 277 s.
ISBN 978-951-858-015-0.

Uusi nälänhätätutkijoiden sukupolvi alkaa hiljalleen ottaa paikkaansa tutkimuskentällä. Klassikkotutkimukset on kanonisoitu osaksi historiakirjoitustamme ja vanhat tutkijat siirtyvät hiljalleen viettämään ansaittuja eläkepäiviään. Viimeisin osa tätä sukupolvenvaihdosta on Tuomas Jussilan ja Lari Rantasen toimittama artikkelikokoelma *Nälkävuodet 1867–1868*. Kirjan artikkeleista Heli Huhtamaan, Jukka Vornasen, Lari Rantasen ja Tuomas Jussilan kirjoitukset ovat erinomaisia koonnoksia muuten yleensä hajanaisesti käsitellyistä aiheista ja tarjoavat perusviitteet tapahtumahistoriasta pitkäksi aikaa. Monet artikkelit lienevät lohkaisuja laajemmista kokonaisuuksista ja näiltä osin lukija jää suurella mielenkiinnolla odottamaan erityisesti Rantasen ja Jussilan tulevia väitöskirjoja.

Kirjan artikkelit perustuvat pitkälti olemassa olevaan kirjallisuuteen. Aiempi kirjallisuus, moneen kertaan julkaistut maatalous- ja väestöttilastot ja monissa artikkeleissa esiintyvät sanomalehtikirjoitukset muodostavat kelvon lähtökohdan, mutta samalla olisi ollut hyvä tarjoilla järeä teoreettinen tai metodologinen apparaatti tulkinnan ja uudelleenluennan tueksi. Tällaista teos ei kokonaisuudessaan tarjoa.

Kun sekä *Nälkä*, *Talous*, *Kontrolli* (Pitkänen, 1987) että muutamaa vuotta myöhemmin julkaistu *Kun Halla Nälän Tuskan Toi* (Häkkinen et. al., 1991) ilmensivät 1980- ja 1990-lukujen nälkävuosihankkeen logiikkaa ja modernin nälänhätätutkimuksen ensimmäisiä vireitä, *Nälkävuodet 1867–1868* -teoksesta on vaikea sanoa, mikä kirjan laajempi sanoma on ja mihin lokerikkoon se asettuu. Johdannon lupaukset nälänhädän pidemmän aikavälin ehtojen, kehityksen ja seurausten tarkastelusta jäävät vajaaksi, vaikka sinällään tällä tavoin perusteltu tutkimusaukko olisikin ollut löydettävissä.

Teoksen kirjoittajat ovat jokseenkin vaiti tekemistään valinnoista. Lukijalle jää epäselväksi, ovatko rajaukset (alueelliset, ajalliset, aineistolliiset, tutkimuskirjallisuuteen liittyvät jne.) tarkoituksellisia ja perusteluja vai mielivaltaisia. Kuinka monen valinnan takana

on merkittävä tutkimuksellinen ongelma vai piilekö ratkaisuisia sattumanvarainen kiinnostus kulloiseenkin aiheeseen? Tämä näkyy motivoitien puutteessa: miksi kutakin asiaa tutkitaan ja miksi asiaa tutkitaan valitulla tavalla?

Kaikki kirjoittajat ovat kiittävästi löytäneet häkkitset, pitkäset, turpeiset ja muut keskeiset tutkijat viiteapparaatteihin. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että artikkelit keskustelevat vähän aiemman, erityisesti kansainvälisen tutkimuksen kanssa. Vertailevan kansainvälisen kulman puute on jokaisen artikkelin heikkous ja näin ollen esimerkiksi Petri Rekonen jättää huomiotta, että maatalouden nälänhätää edeltäneet rakenneongelmat ovat kliseeseen asti toistettu taustatarina, jonka tapaa niin 1300-luvun Englannin, 1800-luvun Irlannin, 1970-luvun Bangladeshin ja 2000-luvun Somaalian nälänhätien yhteydestä. Kansainväliseen kirjallisuuteen perehtymällä olisi pystytty kuorimaan kerroksia nälänhätä-narratiivien yltä. On esitetty, että suomalaiset maatalousjärjestöt käyttivät nälänhätää poliittisen retoriikan vipuvartena, ja kuvaavaa on, että vastaava maatalouden alihkehittyneisyyden diskurssi esiintyi myös 1800-luvun Ruotsissa, siis ilman mitään ”vanhan maatalouden loppukriisiä”.

Käytännössä kaikki viimeisen kolmen-, neljänkymmenen vuoden aikana julkaistut nälänhätätutkimuksen merkkiteokset (esim. Sen 1981, de Waal 1989, Arnold 1989, Ó Gráda 2009, Alfani & Ó Gráda 2017) ovat pohjavireeltään hyvin vertailevia, ja syystä. Vertailu – on se sitten ylipaikkalista ja/tai yliajallista – on ollut elinehto päästäessä eroon metodisesta nationalismista nälänhätien historiankirjoituksesta. Nälänhätien osalta vertailu on ollut merkittävä keino yleisten ilmiöiden ja kontekstuaalisten idiosynkraattisuuksien erottelussa. Epäselväksi jää, miksi tästä linjasta on poikettu.

Silloinkin kun teoksessa käytetään kansainvälistä kirjallisuutta, sitä käytetään ohuesti. Amartya Sen saa kohteliaisuusviitteet, Cormac Ó Grádan kontekstuaalisesti merkittäviä havaintoja ei nosteta leipäteksteihin. Kadonneista tutkijoista mainittakoon esimerkiksi Alexander de Waal, Martin Ravallion, Michael Ellman, Robert Fogel, Violetta Hionidou, Susan Watkins, Jane Menken, John Walter, Roger Schofield sekä Eric Vanhaute. David Arnoldin klassikkoteos *Famine: Social Crisis and Historical Change* (1988) ei esiinny kuin yhdessä artikkelissa, Hannu Voipaalan työt ja Oiva Turpeisen vuoden 1991 *Näläntorjunta ja Hyvinvointivaltion Perusteet* (joka on monessa mielessä paljon sisällöllisempi kuin *Nälkä vai Tauti Tappoi?*) vain muutamassa. Näiden kaikkien tutkijoiden teoksilla olisi ollut artikkeleiden sisältöihin kontaktipintaa. Kehitysmatutkimuksen alalta olisi voinut Stephen Devereuxin ohella viitata myös esimerkiksi Amrita Rangasamin, Jenny Edkinsin tai David Marcusin, puhumattakaan jo mainitun Alexander de Waalin töihin.

Useampi artikkeli olisi voinut syventyä instituutioiden ja tiedonvälityksen rooliin osana nälänhätien prosessia. Esimerkiksi Tiina Männistö-Funkin artikkeli 1860-luvun nälänhädästä eurooppalaisessa lehdistössä olisi hyötynyt de Waalin huomion ”crying ‘famine’ is a political act” pohdinnasta. Kulttuurisia stereotyyppioita, representaatioita ja toiseuttamista arvioimalla olisi pystytty vertaamaan kuvauksia Suomesta muihin aikalaisnälänhätiiin ja siten löytämään se osa uutisoinnista, joka todella liittyi Suomeen (jos sellaista on löydettävissä). Saattoihan nimittäin olla, että Suomi oli eurooppalaiselle sivistyneistölle samanlainen periferian kummajainen kuin Kiina nälänhätineen suomalaiselle lehdistölle 1900-luvun alkupuolella.

Nälänhätätutkimuksissa on kuluneen muutaman vuosikymmenen aikana tapahtunut ”historiallinen käänne”, jonka myötä erityisesti (maa)taloushistorioitsijat ovat korostaneet ilmastohäiriöiden ja ruoan tarjonnan vaihtelun merkitystä kriisien synnyssä. Kyseessä on eräänlainen paradigmaattinen vastine modernin kehitysmatutkimuksen tendenssille politisoida nälänhätien syntyprosesseja. Muun muassa Guido Alfani, Bruce Campbell ja Cormac Ó Gráda ovat huomauttaneet, että esiteollisena aikana ja myöhemminkin monissa kehitysmaissa marginaali subsistenssitason yläpuolella oli ohut, jolloin häiriöt saattoivat helposti työntää yhteiskunnan nälkärajan alapuolelle.

Heli Huhtamaan artikkeli sujahtaa selvästi tähän paradigmaan. Huhtamaa erittelee ansiokkaasti 1860-luvun nälänhädän sää- ja ilmastollisia taustatekijöitä. Jos kansainvälinen vertailu olisi lisännyt koko teoksen syvyyttä, intertemporaalisen vertailun hyödyllisyys olisi ollut selvimmin paikallaan Huhtamaan artikkelissa. On selvää, että ilman katoja 1860-luvun nälänhätää ei olisi tapahtunut, mutta eksogeenisii häiriöitä suosivat selitysmallit ovat varsin vaitonaisia siitä, miksei katojen ja kriisien välinen yhteys ole systemaattinen. Mikäli pikkujääkausi pohjusti 1860-luvun nälänhätää tai oli jopa katojen takapiruna, niin kuin Huhtamaa välillä suoremmin, välillä varovaisemmin väittää, astutaan tutkimuksellisesti hataralle alueelle. Mikäli pikkujääkausi valmisteli nälänhätää yhteiskunnan hitaalla köyhtymisellä, maataloustuotannon heikkenemisellä tai muulla vastaavalla, ei tällaisesta esitetä evidenssiä.

Toisaalta jos pikkujääkausi liitetään vakavampien katojen riskeihin (laaja ilmastovaihe muutaman syyskuisen pakkasyön takana) puhutaan ilmiselvästi eieteellisestä hypoteesista: on mahdotonta rakentaa tutkimusasetelmaa, jossa tämä väite voitaisiin falsifioida. Pitkäkestoinen katojen kasautuminen ei tarvitse pikkujääkautta taustasyökseen. Professorit Guido Alfani ja Cormac Ó Gráda (2017) huomauttavat, että jos pikkujääkaudesta nälänhätien metasyynä täytyy luopua, tarkoittaa tämä ainoastaan yleistereettisen kehikon

muuntelua, ei suinkaan katojen ja ruokakriisien yhteyden romuttamista.

Tämän artikkelikokoelman jälkeenkin Antti Häkkisen ja kumppaneiden vuonna 1991 tekemä *Kun Halla Nälän Tuskan Toi* säilyy laajimpana suomenkielisenä julkaisuna 1860-luvun nälänhädästä. Voi olla, ettei teosta *Nälkävuodet 1867–1868* koskaan tarkoitettukaan aihepiiriin viimeisimmäksi sanaksi, mutta kulunut kolmekymmenvuotinen olisi tarjonnut edellytykset myös syvällisempään tutkimukseen. Ehkä tässä mielessä teoksen suomalaiskansallinen nimi hyvin suppeine aikarajauksineen kuvaa sisältöä yleisemminkin, sillä nälänhätää ei ole tavattu enää pitkään aikaan rajata vain vuosiin 1867 ja 1868.

Miikka Voutilainen, FT, KTM
Jyväskylän yliopisto